

พระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการก่อรูปของงาน
สถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ในรัชสมัย (พ.ศ. 2453-2468)*

KING RAMA VI'S CONCEPT IN THE FOUNDING OF
"PATRIOTIC ARCHITECTURE" STYLE IN HIS REIGN (A.D.1910 -1925)

กฤษณก ลิ้มวัฒนานนท์ชัย**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษางานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ระหว่างปี พ.ศ. 2453-2468 ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงแนวทางพระราชดำรินของพระองค์อันมีรากฐานจากตะวันตกและได้ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรม รวมถึงศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของทั้งแนวพระราชดำรินและการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยจะทำการศึกษาและวิเคราะห์ถึงพระราชดำริน และพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) ภายใต้แนวคิด “รักชาติ” ที่ได้ผ่านการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม จากข้อมูลทั้งที่เป็นหลักฐานทางด้านเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง มาทำการเปรียบเทียบ วิเคราะห์ร่วมกับหลักฐานทางด้านกายภาพ คือ รูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบรักชาติที่สร้างขึ้นในรัชสมัย (พ.ศ. 2453-2468)

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมรักชาติ/รักชาติ/พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

This essay is a study of the patriotic architecture built during King Rama VI's reign (1910 - 1925 AD) in order to understand King Rama VI's concept that indoctrinated from the Western belief, affecting the "patriots" architectural style on both the concrete and abstract. Included is also a study of the accomplishment of all Royal thought and the architectural creation of that period.

This study is based on an historical architecture research methodology throughout the study and on an analysis of the royal thought and the style of King Rama VI (2453-2468), influenced by the concept of “patriotism”, that can be seen in the historical, economic, social

* เนื้อหาของบทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2556 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ สมชาติ จิงสิริอารักษ์.

** นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร มือถือ 081-1736127 E-mail: azakura_m@hotmail.com.

and political aspects of his reign, as well as in the arts and architecture of the period. This thesis is based on the study and consideration of all the evidence in primary documents and secondary documents. Then a comparison is made through an analysis of physical evidence, namely, examples of "patriotic" architectural that were built during his reign (1910 -1925 AD).

KEYWORDS: PATRIOTIC ARCHITECTURE/ PATRIOTS ARCHITECTURAL STYLE/ PATRIOTISM/ KING RAMA VI'S

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหลายเหตุการณ์ที่ได้กระตุ้นให้คนไทยมีความเคลื่อนไหวต่อต้าน และเกิดความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมเพิ่มขึ้น ความรู้สึกดังกล่าวนี้ได้รับการส่งเสริมให้มากยิ่งขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงเน้นหนักให้ประชาชนชาวไทยมีความจงรักภักดีต่อ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เป็นสำคัญ และสังคมไทยในยุคปัจจุบันก็ยังคงมีความยึดมั่นในอุดมการณ์ดังกล่าวอยู่อย่างเหนียวแน่น โดยมีความเชื่อว่าสถาบันหลักทั้งสามสถาบันเป็นองค์ประกอบที่จะขาดอันใดอันหนึ่งไปไม่ได้ และเป็นสถาบันที่คงจะดำรงอยู่ในสังคมตลอดไป เหตุดังกล่าวจึงเกิดประเด็นของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ว่า แนวความคิด “ชาตินิยม” หรือ “รักชาติ” ตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นแนวทางหรือหลักการที่ได้รับอิทธิพลมาจากที่ใดและมีพัฒนาการอย่างไร จึงจะทำการตรวจสอบหลักการภายใต้แนวคิด “ชาตินิยม” ของรัชกาลที่ 6 อย่างละเอียด ผ่านการศึกษาหลักฐานต่างๆเท่าที่ปรากฏ โดยจะทำการต่อยอดการศึกษาในพระราชดำริของพระองค์ ต่อการเกิดขึ้นของงานสถาปัตยกรรมแบบรักชาติ ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษางานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ยังไม่มีการศึกษาถึงแนวคิดโดยมองว่าการเลือกสรรของรัชกาลที่ 6 ผ่านปัจจัยแวดล้อมต่างๆนั้นเป็นแนวทางของตะวันตก และเป็นการศึกษาโดยวิเคราะห์ตีความรูปแบบที่เกิดขึ้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น ซึ่งเหตุผลและข้อสรุปเพียงเท่านั้น ก็คงไม่อาจสรุปได้ถึงการก่อรูปของงานสถาปัตยกรรมในกลุ่มดังกล่าวได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาพระราชดำริ และพระราชนิยม ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) ภายใต้แนวคิด “ชาตินิยม” ที่ได้ผ่านการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม
2. ศึกษาถึงมูลเหตุของพระราชดำริรวมถึงพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ส่งผลต่อการก่อรูปของงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ในรัชสมัย
3. ศึกษาถึงงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในฐานะที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ในการแสดงออกแนวคิด “ชาตินิยม” อย่างเป็นรูปธรรม โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมทางด้านต่างๆของยุคนั้นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและท่าทีของรัชกาลที่ 6 ต่อแรงบีบคั้น ทั้งจากภายในและภายนอกด้วย

4. ศึกษาถึงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรูปแบบที่ปรากฏก่อนหน้าและสมัยเดียวกัน (ไทยประเพณี) ผ่านการอ้างอิงจากทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง รวมถึงภาพถ่ายและหลักฐานทางด้านกายภาพเท่าที่ปรากฏ

ขอบเขตของการศึกษาและวิธีการศึกษา

1. ทางด้านเอกสาร

รูปแบบงานสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวได้ว่า ปรากฏลักษณะที่แตกต่างกับยุคก่อนหน้าอย่างชัดเจน โดยจะเห็นได้ว่า รูปแบบงานสถาปัตยกรรมดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคม ศิลปวัฒนธรรม อันมีผลอย่างสำคัญต่อแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของรัชกาลที่ 6 ที่ได้ผ่านการปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัย ดังนั้นจึงเกิดประเด็นปัญหาว่า รูปแบบงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเอกลักษณ์ภายใต้แนวความคิด “รักชาติ” ในแนวทางของรัชกาลที่ 6 เองนั้นเป็นอย่างไร จากแนวคิด-แนวทางที่มีที่มาอย่างไร และปรากฏการปรับใช้อย่างไร รวมถึงส่งผลต่อการก่อรูปของงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับกลุ่มบุคคลต่างๆอย่างไร

2. ทางด้านกายภาพ

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงทำให้เกิดคำถามว่างานสถาปัตยกรรมในรูปแบบไทยที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) โดยมีหน้าที่การใช้สอยสำหรับกิจกรรมอื่นๆ เพื่อตอบสนองกับความต้องการที่มีมากขึ้นในสังคม และมีการใช้สอยอาคารที่นอกเหนือจากแบบประเพณีเดิมนั้น สามารถเรียกว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ได้หรือไม่ และเป็นสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ได้อย่างไร ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรมโดย

ในด้านรูปธรรม จะทำการตรวจสอบกับตัวงานสถาปัตยกรรมที่ปรากฏ ทั้งผัง, รูปทรง, รวมถึงโครงสร้าง มาเปรียบเทียบกับรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมในสมัยก่อนหน้า ว่าแสดงความต่างกันในด้านใดบ้าง และลักษณะใหม่ที่ปรากฏนี้ สิ่งใดบอกได้ว่าแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดแบบ “ชาตินิยม” หรือ “รักชาติ” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

ในด้านนามธรรม จะทำการเปรียบเทียบอุดมการณ์ “ชาตินิยม” หรือสัญลักษณ์อื่นๆที่เกี่ยวข้อง ที่ได้แฝงอยู่ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ว่าแสดงให้เห็นถึง แนวคิดแบบ “รักชาติ” หรือไม่ อย่างไร

การศึกษาทางสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ที่สร้างขึ้นเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) เพื่อประกอบการศึกษาถึงรูปแบบที่ปรากฏในอาคารไทยที่เรียกว่าแบบ “รักชาติ” ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งได้แก่

กลุ่มอาคารพระราชวัง ได้แก่ อาคารในพระราชวังสนามจันทร์ เช่น พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์และพระที่นั่งวัชรนิรมยา

กลุ่มอาคารการศึกษา ได้แก่ กลุ่มอาคารสถานศึกษา ต่างๆ เช่น ตึกนิมิตานถล โรงเรียน เทพศิรินทร์, ตึกบัญชาการ หรืออาคาร อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (โรงเรียนข้าราชการ พลเรือน) และกลุ่มอาคารใน โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (วชิราวุธวิทยาลัย) เช่น อาคารหอประชุม (หอสวด) อาคาร/คณะผู้บังคับการ, อาคาร/คณะพยาบาล, อาคาร/คณะจิตรลดา และอาคาร/คณะดุสิต

กลุ่มอาคารอนุสาวรีย์และพระจิตกาธาน ได้แก่ อนุสาวรีย์ทหารอาสา หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร, แบบจำลองก่อนสร้างอนุสาวรีย์ ทหารอาสา, แบบร่างอนุสรณ์ ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี และพระเมรุพระปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ผลการศึกษา

เมื่อทำการศึกษาถึงพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการก่อรูปของงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักชาติ” ในรัชสมัย ในส่วนที่เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ทั้งเอกสาร ปฐมภูมิ และทุติยภูมิแล้วพิจารณาได้ว่า มีปัจจัยมาจากแนวความคิดทางการเมืองที่ได้รับมาจากเป็นตะวันตกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่ส่งผลต่อทั้งแนวทางพระราชดำริและการเกิดขึ้นของรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบ รักชาติ ส่วนปัจจัยอื่นๆเป็นเพียงผลกระทบสืบเนื่องต่อมาเท่านั้น เนื่องจากเมื่อมองย้อนไปยังจุดเริ่มต้นของการเป็นกษัตริย์ของพระองค์แล้ว ก็ให้เห็นได้ว่า สถานการณ์โลกในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มีปัญหาความไม่มั่นคงทางระบอบการเมืองการปกครองเป็นปัญหาหลัก ถึงแม้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติช่วงเวลาที่ภัยจากจักรวรรดินิยมได้คลี่คลายความรุนแรงลง และอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีความมั่นคงขึ้น อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปประเทศอย่างมากภายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ก็ตาม แต่สถานการณ์ทางสังคมดังกล่าวก็ไม่ได้ทำให้พระองค์ทรงมั่นใจในฐานะความเป็นกษัตริย์ของพระองค์นัก เหตุอันเนื่องมาจากการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ได้เริ่มอย่างเป็นรูปธรรมในสมัยพระราชบิดา ก็ได้เป็นรากฐานหนึ่ง ที่ส่งให้กับพระองค์เกิดแนวพระราชดำริในลักษณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่ขาดพวกพ้อง เพราะพระองค์ทรงเข้ากันกับกลุ่มอำนาจเก่าเหล่านี้ไม่ได้ นอกจากนี้แล้วยังมาจากปัญหาความขัดแย้งกันภายในของหมู่ขุนนางผู้เคยมีอำนาจได้ถูกลดอำนาจและบทบาททางด้านสังคมลง เพราะมีการเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจเข้ามารวมไว้ที่องค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียว รวมถึงการที่ฐานของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่ครอบคลุมถึงขุนนางส่วนอื่นๆ ก็มีผลทำให้ระบอบดังกล่าวขาดการสนับสนุนจากสังคมโดยรวม

ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ร่วมส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสถาบันกษัตริย์ขึ้น จนทำให้พระมหากษัตริย์ต้องตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เมื่อรวมกับผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งการปรับปรุงระบบราชการ การปฏิรูปการศึกษา การได้รับข่าวสารจากภายนอก ก็ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างทัศนคติแบบใหม่ขึ้นในกลุ่มบุคคลชั้นกลางหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงและเริ่มมีความเห็นขัดแย้งกับรัฐบาล จนเกิดเป็นความคิดและความต้องการที่นำไปสู่การล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในที่สุด

เมื่อนำมาพิจารณา ร่วมกับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เช่น เหตุการณ์ ร.ศ. 130 อันเกิดมาจากทั้งความไม่พอใจในพระจริยวัตรรวมถึงพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่ครั้งที่พระองค์ยังดำรงตำแหน่งเป็นสยามมกุฎราชกุมาร การที่ทรงตั้งกองเสือป่า การที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวมองว่าระบอบการปกครองที่จะทำให้ชาติพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็คือ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อรวมกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และการที่ภาระค่าใช้จ่ายภายในราชสำนักรวมถึงส่วนพระองค์ของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีมากขึ้น ก็

ย่อมทำให้สถานภาพของพระองค์ในฐานะกษัตริย์สั่นคลอนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และทำให้ทรงรู้สึกขาดพวกพ้องมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงต้องเร่งสร้างสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการพยุงสถานภาพของพระองค์ในฐานะของกษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้คงอยู่ พระองค์จึงได้ทรงพัฒนาความเป็นรัฐชาติของไทยให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นด้วยการหยิบยืมแนวคิดเรื่องชาตินิยมจากตะวันตก มาตอบโต้กลุ่มคนต่างๆ ที่ต่อต้านพระองค์ ซึ่งรัชกาลที่ 6 เองก็ให้เห็นประโยชน์จากการใช้แนวคิด “ชาตินิยม” นี้มาเป็นเครื่องมือสำคัญหนึ่งในการสร้างอุดมการณ์ร่วมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และทรงนำหลักการดังกล่าว มาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่สังคมไทยในขณะนั้น โดยที่ยังคงเน้นความรู้สึกรักชาติให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทย อันเป็นแนวทางที่จะทำให้คนไทยมีจิตสำนึกของความรักชาติ ศาสนาและองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ พระมหากษัตริย์ เพราะชาติจะอยู่รอดได้นั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยกษัตริย์เป็นผู้นำในการนำพาประเทศให้ก้าวไปสู่ความเจริญทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ

เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายข้างต้นนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพยายามสร้างชาติไทยให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งวิธีการและเครื่องมือส่วนใหญ่ที่ทรงเลือกใช้จะสังเกตได้ว่ามีแบบอย่างมาจากตะวันตก เช่น การที่ทรงเผยแพร่หลักการชาตินิยมตามแนวทางของพระองค์ผ่านบทพระราชนิพนธ์ในงานวรรณกรรม หนังสือพิมพ์ และพระราชดำรัสรวมถึงพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่กลุ่มบุคคลต่างๆ มาเป็นเครื่องมือเผยแพร่พระบรมราโชบาย

สาระสำคัญของแนวทางดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่ามีขึ้นเพื่อต้องการปลูกฝังความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อศาสนาและพระมหากษัตริย์ อันรวมถึงระบอบการปกครองที่อยู่คู่กับคนไทยมาแต่อดีต คือ ระบอบการปกครองแบบ “ราชาธิปไตย” ให้ประชาชนชาวไทยได้ระลึกถึง จึงเกิดเป็นแนวคิด “ชาตินิยม” แบบ “อนุรักษศิลปวัฒนธรรมโบราณ” ของรัชกาลที่ 6 อันหมายถึงชาตินิยมต่อกษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงปลูกเร้าความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนชาวไทย ด้วยการเน้นภัยที่มาจากต่างชาติ อันได้แก่ ภัยจากการการรุกรานด้วยกำลังจากต่างประเทศ ภัยของเลียนแบบชาติตะวันตก ภัยของการแผ่อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนในประเทศไทย และภัยจากต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาติเยอรมนี เพื่อจุดประสงค์ให้ประชาชนชาวไทยได้หมดความนิยมเลื่อมใสในสิ่งที่เป็นแบบฉบับของทั้งชาวจีนและชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลัทธิการเมือง เป็นสำคัญ

ทรงนำอุดมการณ์ที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ มาทำให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมโดยการเน้นถึงลักษณะอันเป็นสากล คือ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ และลักษณะการแสดงลักษณะเฉพาะ ของแต่ละชาติ คือ การนำเอาประวัติศาสตร์ภายในชาติ ที่มีความรุ่งเรืองในสมัยอดีตภายใต้การนำของกษัตริย์มาเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจ เพื่อที่จะช่วยกันสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้เกิดขึ้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ก็จะเห็นได้ว่าปรากฏอยู่ในพระราชกรณียกิจและนโยบายทางการปกครองอย่างสำคัญตลอดรัชสมัย

วิธีการที่พระองค์ทรงใช้ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนชาวไทยตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่รอดของชาติในสาระที่แสดงความจริงใจของชาติตามแบบสากลนั้น เริ่มจากการที่ทรงนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมนานาชาติ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับนับถือในฐานะที่เท่าเทียมกับนานาชาติอารยประเทศ เช่น การที่ทรง เสด็จไปยังประเทศต่างๆ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและทอดพระเนตรดูวิทยาการความก้าวหน้าของประเทศต่างๆ นอกจากนี้ยังทรงพยายามปรับเปลี่ยนระบบระเบียบต่างๆ ในสังคมไทย เช่น การบริหารงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ให้ได้มาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับในหลักสากลตลอดรัชสมัย อีกทั้งยังทรงปฏิรูปประเทศทางด้านต่างๆ เช่น ทรงพัฒนาการคมนาคมการเกษตรและ ระบบสาธารณสุขโรค การจัดระเบียบการป้องกันประเทศและการจัดตั้งกองพลในลักษณะเสือป่า ทรงพัฒนาระบบการศึกษาของไทย ทรงสร้างสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ธงไตรรงค์ ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการเป็นศูนย์รวมจิตใจแก่ประชาชนชาวไทย จึงจะเห็นได้ว่าสิ่งที่รัชกาลที่ 6 ทรงปฐกฐานให้กับชาติไทยในลักษณะนี้ มีขึ้นเพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาชาติไทยให้เจริญทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ตามลักษณะของแนวคิดชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เน้นถึงความรักชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์โดยทางอ้อมอีกทางหนึ่งนั่นเอง

ส่วนแนวทางชาตินิยมในส่วนที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยการนำเอาประวัติศาสตร์ภายในชาติ ซึ่งล้วนแต่มีกระบวนการพัฒนามาเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจและร่วมมือร่วมใจกันที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น มีผลทำให้ในด้านรูปธรรมปรากฏการแสดงการย้อนกลับไปหารูปแบบการประพันธ์แบบดั้งเดิม หรือรูปแบบงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ประณีตตามแบบอย่างศิลปะโบราณของไทย โดยทรงพยายามที่จะอนุรักษ์ขนบประเพณีและแบบแผนต่างๆของไทยทั้งในแบบไทยโบราณและที่แสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาความเสื่อมของงานศิลปะแบบจารีตและวัฒนธรรมในสังคมไทยไปพร้อมๆกันกับการส่งเสริมลัทธิชาตินิยมของพระองค์ ดังนั้นสิ่งต่างๆดังกล่าวข้างต้น ก็ได้สะท้อนออกมาในงานสถาปัตยกรรมในรัชสมัย จากการปรากฏลักษณะความเป็นอาคารในรูปแบบที่แสดงถึงพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 ที่ผ่านการปรับเปลี่ยนลักษณะทางสถาปัตยกรรมบางประการที่รับมาจากตะวันตก ซึ่งก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่ารูปแบบที่ปรากฏนั้น เกิดภายใต้ปัจจัยใหม่ๆในสมัยรัชกาลที่ 6 เองแม้ว่าจะมีรากฐานสำคัญมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ตาม แต่งานที่ปรากฏนั้นก็กลับมีลักษณะที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

แต่การตระหนักเช่นนี้ก็ไม่ได้ทำให้ชนชั้นนำไทย หันหลังให้กับความศิวิไลซ์แบบตะวันตก แล้วมุ่งแต่จะกลับมาทำตามแบบจารีตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการปรับใช้โดยพยายามที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงแบบแผนต่างๆของไทย ในขณะที่เดียวกันกับที่รูปแบบต่างๆเหล่านี้จะต้องสอดคล้องกับรากฐานเดิมที่เป็นกระแสหลัก คือ “ความศิวิไลซ์” แบบตะวันตกด้วย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างงานศิลปสถาปัตยกรรมไทยในรูปแบบต่างๆให้เป็นถาวรวัตถุ บนการใช้ผังที่มีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยอย่างตะวันตก เพื่อให้เป็นมรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นหลังต่อไป และอาจกล่าวได้ว่าได้ปรากฏองค์ประกอบของ “ชาตินิยม” ตามแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 สอดแทรกอยู่อย่างชัดเจน แม้ว่าการย้อนกลับไปหารูปแบบอันดั้งเดิมของชาติ รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของชาติจะเป็นในลักษณะเดียวกันกับแนวทางชาตินิยมตามแบบตะวันตก แต่สิ่งเหล่านี้ได้แสดงความต่างออกไปเนื่องจาก ในอาคารแบบรักชาติได้แสดงการผสมผสานลักษณะของผัง, รูปทรงรวมถึงโครงสร้างของทั้งไทยและตะวันตก พร้อมๆกันกับที่ได้แสดงลักษณะทางศิลปสถาปัตยกรรมในแบบที่แสดงถึงต้นแบบโดยตรงและประยุกต์แบบแผนของไทยและตะวันตกขึ้นในองค์ประกอบต่างๆของอาคารจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ รวมถึงยังได้แสดงถึงความพยายามในการถ่ายทอดแนวคิดอันเป็นนามธรรมของรัชกาลที่ 6 สอดแทรกลงไปใ้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการพยุสสถานภาพความเป็นกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย สิ่งเหล่านี้นอกจากจะมีขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยทางสังคมที่มีมากขึ้นแล้ว ยังเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นภายในสังคมด้วย เพราะลักษณะของการย้อนกลับไปหางานในรูปแบบไทยโบราณ หรือรูปแบบที่แสดงความหลากหลายของ

ศิลปะในแต่ละสมัย และรูปแบบที่แสดงถึงแรงบันดาลใจจากสุโขทัย ดังที่ได้ปรากฏในอาคารแบบรักษาติในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ กล่าวได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ต่างๆในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

ลักษณะสำคัญที่ปรากฏทั้งหมด จึงทำให้อาคารแบบรักษาติมีความแตกต่างไปจากงานสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ที่แสดงแต่ลักษณะอันแบบแผนตามแบบไทยรวมถึงมีประโยชน์ใช้สอยตามแบบเดิม และทำให้ต่างจากอาคารที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดชาตินิยมของทางตะวันตกที่เป็นเพียงแต่การฟื้นฟูรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมอันดั้งเดิมของอาณาจักรเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ที่ได้เคยเกิดขึ้นเพียงเท่านั้น¹ แต่ไม่ได้แสดงการผสมผสานรูปแบบหรือแม้กระทั่งผสมผสานแนวคิดใดเพิ่มเติม รวมถึงยังแสดงความแตกต่างจากงานสถาปัตยกรรมเผด็จการชาตินิยมแบบทหารในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่แม้ว่าจะได้ปรากฏลักษณะโดยรวมที่คล้ายคลึงกัน เช่น การฟื้นฟูรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบจารีตในการทำหลังคา ทรวดทรง หรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยบางอย่างเข้ามาผสมกับผังอาคารที่มีการใช้สอยแบบตะวันตกในลักษณะเช่นเดียวกัน² แต่ก็ได้ปรากฏลักษณะบางประการที่แตกต่างกันไป คือ นิยมลดทอนรายละเอียดและความซับซ้อนขององค์ประกอบตามอย่างไทยลงมากกว่าอาคารในสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนั้นรูปแบบที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้สืบทอดลักษณะงานสถาปัตยกรรมแบบจารีตเท่าที่ควรและไม่ได้หมายถึงการนำรูปแบบจารีตตามแบบประเพณีเดิมของไทยมาสร้างทำให้มีความแตกต่างจากอาคารแบบรักษาติที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 อย่างชัดเจน

ดังนั้นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบ “รักษาติ” จึงเป็นลักษณะเฉพาะหรือเป็นพระราชานิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งกล่าวได้ว่าปรากฏอย่างชัดเจนเพียงสมัยเดียวและมีความแตกต่างจากสมัยก่อนหน้า อีกทั้งยังมีความแตกต่างจากรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีและแบบชาตินิยมอีกด้วย เพราะสิ่งสำคัญที่สุดในการเกิดขึ้นของรูปแบบที่แสดงทั้งแบบไทยโบราณและแบบที่แสดงต้นเค้ามาจากสุโขทัย รวมถึงในแบบที่ปรากฏลักษณะประยุกต์มาจากหลากหลายศิลปะในอาคารแบบรักษาติ ก็คือ การแสดงให้กลุ่มบุคคลต่างๆเห็นถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีของไทยที่มีมาแต่อดีต และแสดงให้เห็นว่าชาติไทยที่ไม่ใช่ชาติใหม่หรือชาติที่ป่าเถื่อน ก็เพราะมีรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมไทย อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญที่เข้ามาแต่ครั้งแรกเริ่มโดยทรงยึดมั่นว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึง “ความศิวิไลซ์” ของชาติไทย พร้อมทั้งยังแฝงแนวพระราชดำริทางด้านการเมืองของรัชกาลที่ ๖ ด้วยอาคารแบบ “รักษาติ” จึงได้ร่วมกันเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการรักษาความเป็นชาติไทย พระองค์จึงทรงพยายามที่จะให้ทุกคนได้เข้าใจถึงรูปแบบของ “ความเป็นไทย” ให้ถูกต้องเพื่อจะไม่ให้มีใครมาได้เถียงได้ว่าสิ่งที่ทรงสร้างสรรค์ขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ “ไม่ใช่ไทยแท้”

นอกจากนี้ในอาคารแบบรักษาติยังได้แสดงลักษณะที่พิเศษขึ้นอีก เพราะ ได้แสดงพระราชานิยมของรัชกาลที่ 6 ในรูปแบบงานของศิลปะสุโขทัย ซึ่งปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังพิจารณาได้ว่า มาจากพระราชานิยมส่วนพระองค์ ที่มีความสนพระราชหฤทัยวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยอย่างสุโขทัย จนทำให้เลือกเมืองสุโขทัยมาเป็นตัวแบบที่แสดงพระราชดำรินี้ นอกจากนี้ยังมาจากการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยตามความสนพระราชหฤทัยผสมผสานเข้ากับความพยายามของพระองค์ที่ทรงต้องการพิสูจน์ว่าชาติไทยนั้นเป็นชาติที่มีประวัติ

¹ การสร้างงานศิลปะในแขนงต่างๆ ได้แสดงการลอกเลียนงานศิลปสถาปัตยกรรมโบราณแทบทุกอย่าง และยังคงยึดมั่นในระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์เดิมทั้งหมด

² ทั้งอาคารแบบรักษาติและงานสถาปัตยกรรมเผด็จการชาตินิยมแบบทหารในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมไทย เพื่อแสดงถึงการเป็นประเทศที่มีความเจริญมาอย่างยาวนานไม่แพ้นานาประเทศในลักษณะเดียวกัน

ความเป็นมาอันเก่าแก่ รวมถึงยังมาจากการที่รูปแบบและลวดลายของสุโขทัยนั้น แสดงความประณีตและงดงาม (ตามพระราชนิยมของพระองค์) อีกทั้งยังคงไว้ซึ่งความมีเอกลักษณ์ อีกทั้งยังเป็นรูปแบบศิลปะที่กล่าวได้ว่า แตกต่างจากศิลปะอื่นๆ ด้วย แต่สิ่งสำคัญน่าจะมาจากการที่เมืองสุโขทัยเปรียบเสมือนเป็นเมืองในอุดมคติของพระองค์ เพราะนอกจากจะเป็นเมืองที่แสดงความเป็นมาของชาติไทยจากการค้นพบศิลาจารึกแล้ว ยังเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ชาติไทยอันเก่าแก่ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ไทยเป็นศูนย์กลาง และสถาบันกษัตริย์ก็เป็นเพียงสถาบันเดียวที่จะเป็นศูนย์รวมของชาติและทำให้ชาติมั่นคงได้ อีกทั้งยังเป็นเมืองที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ซึ่งประชาชนเต็มใจจะมอบอำนาจให้ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นการเน้นย้ำให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องมีสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อบ่มเพาะให้เกิดความนิยมในสถาบันที่สำคัญนี้ในหมู่ประชาชนชาวไทยโดยทางอ้อม พร้อมทั้งประชาชนและกษัตริย์ของเมืองสุโขทัยก็ยังเป็นผู้ที่ล้วนอยู่ในหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ชาตินิยมของพระองค์ และท้ายที่สุดเมืองสุโขทัยก็ยังเป็นเมืองของวีรกษัตริย์ไทยในสมัยอดีต เช่น พระร่วง กษัตริย์ผู้ที่เป็นตัวแทนของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ปรากฏอยู่ในเกียรตินามด้วย ซึ่งเมื่อรวมเข้ากับการที่ทรงมีแนวพระราชดำริไปในทางอนุรักษนิยมในรูปแบบของความเป็นไทย ก็ย่อมร่วมกันส่งผลให้ทรงมองอดีต เป็นแบบอย่างการประพฤติ และส่งผลทำให้เกิดการฟื้นฟูรูปแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมที่เน้นลักษณะเฉพาะของสุโขทัยขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ โดยทรงยึดถือว่าเป็นตัวแทนแห่งความเป็นเอกราชของชาติไทย

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากที่กล่าวไปทั้งหมดนี้ จึงสามารถพิจารณาปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังพระราชปณิธานและการตัดสินใจพระราชหฤทัยดำเนินพระบรมราโชบายต่างๆตามหลักการชาตินิยมที่ทรงหยิบยืมมาจากตะวันตก โดยเน้นถึงความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อแสดงรูปแบบของ “ความเป็น ไทย” ได้ว่า มีเบื้องหลังมาจาก พื้นฐานของพระองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระราชบิดา ภูมิหลังทางด้านการศึกษา พระอุปนิสัยของการเป็นผู้นำ การที่ทรงมีพระราชหฤทัยแน่วแน่ไปในแนวทางนิยมอำนาจ การที่ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการมีพระบารมีเป็นที่ยอมรับในหมู่นานาประเทศ รวมถึงการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการที่จะดำเนินรอยตามพระราชบิดาให้ได้ นั้น ก็ย่อมส่งผลต่อพระอุปนิสัย และแนวพระราชดำริ พระราชกรณียกิจ และพระบรมราโชบายของพระองค์ในเวลาต่อมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ยังมาจากการที่ทรงเป็นนักชาตินิยมในแบบอนุรักษนิยมและทรงศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติไทย ทำให้ทรงมองกษัตริย์ในอดีตเป็นแนวทางสำคัญในการปกครองประเทศ โดยทรงกลับไปย้อนดูตัวอย่างจากกษัตริย์ไทยในสมัยอดีต เช่น พระร่วง หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อเป็นการเน้นย้ำบทบาทและความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ที่เป็นทั้งผู้นำของประเทศชาติและเป็นประมุขของประชาชน พร้อมทั้งนี้ยังทรงเห็นประโยชน์จากความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่ามีอิทธิพลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของชาวไทย จึงทรงเลือกมาเป็นแนวทางหนึ่งตามแนวคิดชาตินิยมของพระองค์ เพื่อประโยชน์ในหารปกครองประเทศและเพื่อให้เกิดการยอมรับในอำนาจการบริหารของพระองค์ พระองค์จึงทรงเลือกหลักชาตินิยม ในแบบ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เข้ามาปรับใช้ในสังคมไทย

และหากมองถึงผลของการดำเนินพระบรมราชาบายชาตินิยม โดยเน้นถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เพื่อคงรูปแบบของ “ความเป็นไทย” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็ยากที่จะสามารถสรุปได้ว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะหากพิจารณาแล้วก็จะพบว่า พระบรมราชาบายบางประการก็ทำให้พระองค์ทรงได้รับการโจมตีจากสังคมโดยรวม ไม่ว่าจะเป็นการสละพระราชทรัพย์ให้กับงานด้านต่างๆที่ไม่ค่อยเกิดประโยชน์มากนัก และการที่มุ่งมั่นอยู่กับกิจการใดกิจการหนึ่งจนละเลยเรื่องอื่นๆ ทำให้ส่งผลต่อเศรษฐกิจและการบริหารปกครองประเทศของพระองค์บางประการ แต่แม้จะเป็นเช่นนั้น ก็ยังคงเห็นได้ถึงผลสำเร็จของการปูพื้นฐานให้ประชาชนชาวไทยรุ่นหลัง เกิดความรู้สึกรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หรืออย่างน้อยนโยบายดังกล่าวก็ทำให้พระองค์สามารถรักษาความเป็นกษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ได้อย่างน้อยก็ในรัชสมัยของพระองค์

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอันมีผลต่องานสถาปัตยกรรมแบบรักษาที่สร้างขึ้นในรัชสมัยนั้น สรุปได้ว่า มาจากการรวมพระราชดำริและพระราชานิยมส่วนพระองค์เข้าไว้ด้วยกัน จนทำให้เกิดการผสมผสานรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี และแบบที่ประยุกต์รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมมาจากศิลปะไทยหลากหลายศิลปะรวมถึงรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมที่อ้างอิงอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยขึ้น ซึ่งการที่ทรงมีพระราชานิยมในรูปแบบงานที่แสดงศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยที่มีมาแต่โบราณ การที่ทรงมีพระราชดำริที่ต้องการจะเผยแพร่ศิลปะในสมัยอดีตมาให้ปรากฏในสมัยพระองค์ให้มากที่สุด และการที่ทรงมีความสนพระราชหฤทัยในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุโขทัย รวมถึงการที่พระองค์ทรงมีวีรบุรุษของชาติจากประวัติศาสตร์เช่น พระร่วง หรือ พระนเรศวร มาเป็นแบบอย่างนั้น ก็ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรงเลือกแนวทางนี้เป็นแนวทางหนึ่งของลัทธิชาตินิยมของพระองค์ ซึ่งเมื่อพิจารณาควบคู่กันกับปัจจัยอื่นๆ เช่น พื้นฐานการศึกษา พระราชอุปนิสัย ปัญหาทางด้านสังคมทางด้านต่างๆในรัชสมัย ก็ล้วนเป็นส่วนร่วมให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบงานในลักษณะดังกล่าวขึ้น ซึ่งนอกจากจะรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยได้แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมรักษาศิลปะอันงดงามของไทยที่มีมาแต่โบราณให้คงอยู่สืบไปด้วย แม้ว่าจะเป็นการนำแบบอย่างวัฒนธรรมจากตะวันตกมาปรับใช้ก็ตาม นอกจากนี้ปัจจัยต่างๆ ยังอาจส่งผลทำให้พระองค์เกิดความพยายามในการนำแนวคิดต่างๆแม้กระทั่งการผูกโยงสัญลักษณ์ต่างๆเข้ามาสอดแทรกโดยปรับใช้เพื่อประโยชน์ทางการบริหารปกครองประเทศ รวมถึงเพื่อที่จะใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงออกถึงความเป็นชาติไทยตามความหมายทางการเมือง อันกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของอาคารที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 อีกด้วย

การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

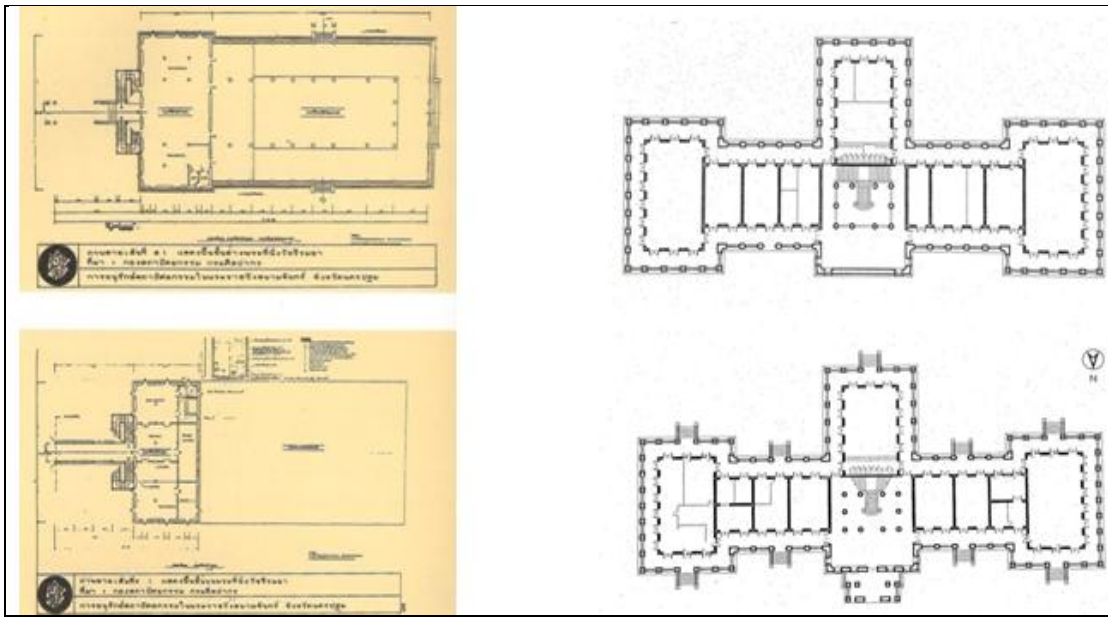
1. การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมทางด้านรูปธรรม

จากการศึกษารูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมในอาคารแบบไทยรักษาที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 สามารถสรุปได้ว่า

1.1. ผังพื้นที่การใช้งาน

ผังพื้นที่การใช้งานของอาคารแบบรักษาที่ปรากฏทั้งผังแบบงานศิลปสถาปัตยกรรมไทยตามแบบโบราณราชประเพณีของการสร้างพระราชวัง โดยพบความนิยมของการทำมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาสืบเนื่องมาจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ พระที่นั่งวัชรธรรมยา ภายในเขตพระราชวังสนามจันทร์

และผังพื้นที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากตะวันตก เช่น ศิลปะคลาสสิก (Classicism) ในการทำผังรูปตัวอี (E) ที่อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผังรูปตัวเอช (H) ที่ตึกนิทานภคต โรงเรียนเทพศิรินทร์ และผังแบบพาลลาเดียน (Palladianism) ที่อาคารคณะต่างๆ ทั้ง 4 คณะ ภายในโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย รวมถึงยังพบการผสมผสานลักษณะของอิทธิพลตะวันตกและไทย คือการทำผังแบบเป็นรูปไม้กางเขนแบบแกนไม่เท่ากัน (Roman Cross) ในลักษณะที่คล้ายกับผังแบบบาซิลิกา ละติน ครอส (Basilica Latin Cross) มาผสมผสานเข้ากับการวางอาคารขนานตามแนวแกนทิศตะวันออก – ตะวันตกแบบการวางอุโบสถของวัดไทย ที่อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยด้วย

ภาพที่ 1 ภาพลายเส้นผังพื้นที่ชั้นล่าง พระที่นั่งวัชรสิริมยา กับพระที่นั่งสมัคคีมุขมาตย์ (ซ้าย) และผังอาคารมหาจุฬาลงกรณ์ ชั้นบนและชั้นล่าง (ขวา)

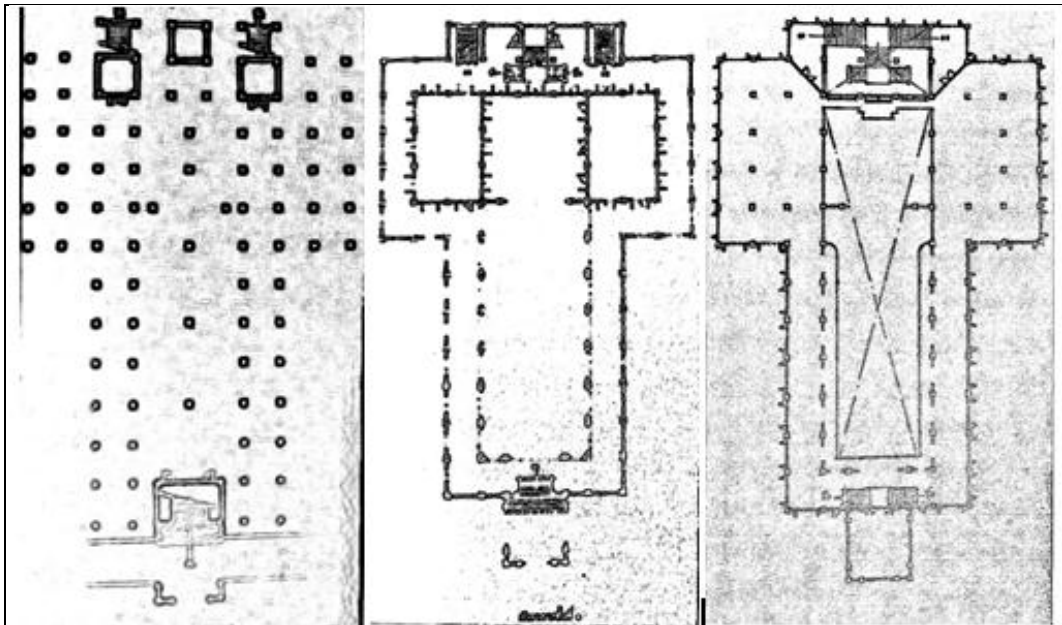
ที่มา : มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). พระราชวังสนามจันทร์ และเสื่อป่ากับการรักษาความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา : สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 2 ผังตึกนิทานภตล ชั้นบนและชั้นล่าง (ซ้าย) และตัวอย่างผังอาคารคณะทั้ง 4 คณะ
โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (อาคาร/คณะผู้บังคับการ)

ที่มา : สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 3 ผังอาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ชั้นล่าง (ซ้าย) อาคารชั้นบน (กลาง) และอาคาร
ชั้นที่ 2 (ขวา)

ที่มา : ปฎิวัติ พุ้ยอั้น. (2547). “การศึกษาสุนทรียภาพกับการออกแบบอาคารหอประชุมโรงเรียนวชิราวุธ
วิทยาลัย.” รายงาน รายวิชา 262 433 สุนทรียศาสตร์กับงานสถาปัตยกรรม ปริญญาสถาปัตยกรรม
ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

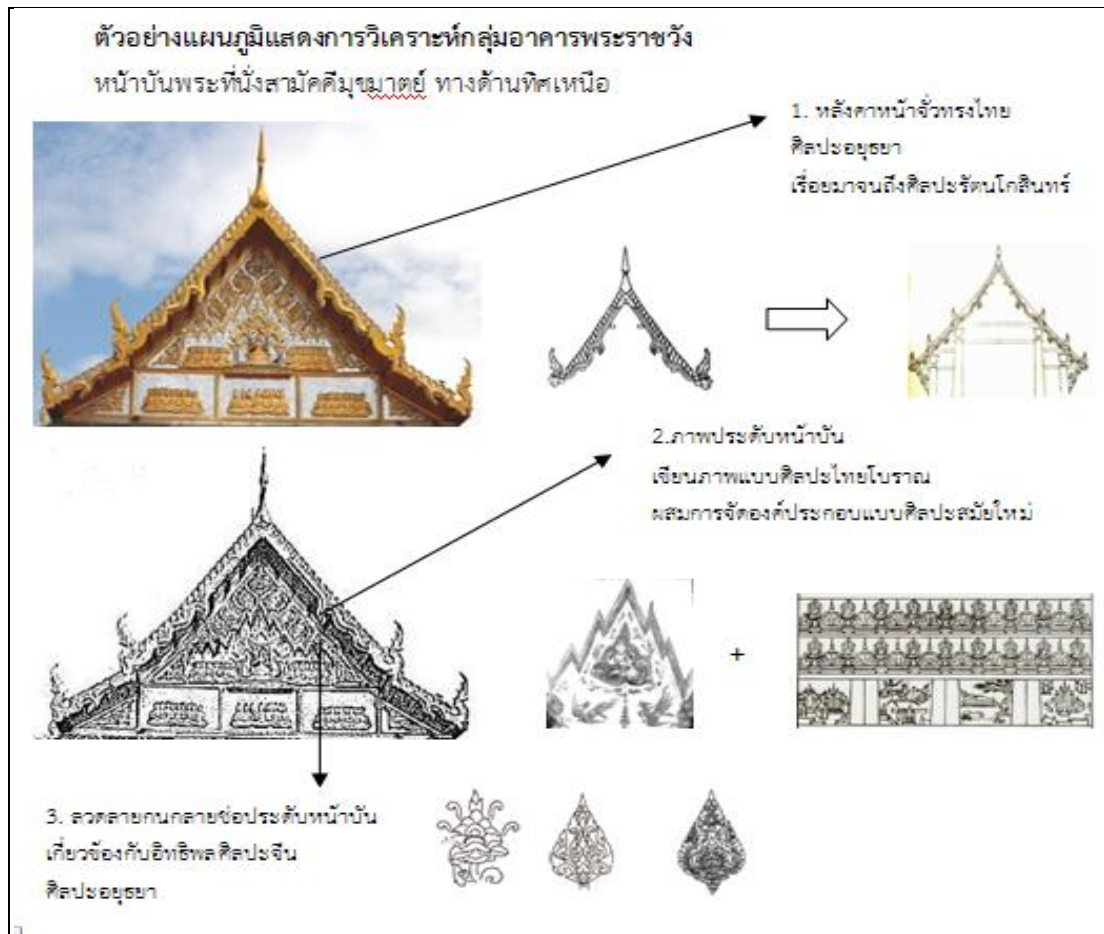
1.2 รูปทรงและโครงสร้าง

การทำรูปทรงของอาคารแบบรัชชาติ พบทั้งการทำรูปทรงแบบศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์ มาผสมผสานเข้ากับโครงสร้างและวัสดุสมัยใหม่ ซึ่งส่วนมากจะปรากฏที่กลุ่มอาคารพระที่นั่งในเขตพระราชวัง สนามจันทร์ และกลุ่มอาคารการศึกษา เช่นที่ ตึกนิมิตานภดล อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ และการทำทรวดทรง อาคารแบบศิลปะโกธิคแฝงในอาคารเครื่องไม้ คือการทำเป็นทรงสอบสูงและมีช่องแสง ในขณะที่มีการยกพื้นได้ ถุนสูงตามคติการก่อสร้างอาคารแบบไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดที่ อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธ วิทยาลัย รวมถึงก็ยังพบลักษณะของอาคารแบบคลาสสิกผสมผสานกับลักษณะของอาคารไทยในศิลปะ สมัย รัตนโกสินทร์ พบที่ อาคารคณะต่างๆทั้ง 4 คณะของโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

1.3 รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม

ในกลุ่มอาคารแบบรัชชาติ ได้ปรากฏลักษณะของงานศิลปสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึง อิทธิพลภายใน คือศิลปะสุโขทัยและอยุธยาที่ผ่านการปรับใช้และเลือกรับรูปแบบจนปรับปรุงเป็นแบบอย่าง เฉพาะของสมัยและได้ส่งต่ออิทธิพลทางด้านรูปแบบดังกล่าวมาในศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้ปรากฏความนิยม ของการทำเรื่อยมา เช่น การประดับชั้นหลังคา ส่วนของต้นทวยรองรับชายคา ในส่วนการประดับลวดลายที่หน้า บ้าน และการประดับฐานล่างของอาคาร ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนที่ กลุ่มอาคารพระราชวังและกลุ่ม อาคารการศึกษา เช่นที่ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์และอาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลภายนอกโดยตรง เช่นศิลปะโกธิค(Gothic) ในการประดับผนังช่องเปิด ด้านล่างด้วยรูปสามเหลี่ยมโค้งแหลม (Pointed Arch) และเค้าโครงของกรอบวงรีประดับหน้าบ้าน ซึ่งปรากฏที่ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ และตึกนิมิตานภดล กับอีกลักษณะคือ แบบที่ได้แสดงการผสมผสานรูปลักษณะศิลปะ สุโขทัย ศิลปะอยุธยา เข้ากันกับกับศิลปะโกธิคภายในอาคาร เช่นที่อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย โดยพบการทำทรวดทรงของซุ้มเหมือนซุ้มเรือนแก้วผสมกับซุ้มโค้งแหลม (Pointed Arch) ในศิลปะโกธิค รวมถึง การเจาะช่องผนังเป็นช่องสี่เหลี่ยมแคบยาวเล็กๆ ที่ภายในบรรจุสี่เหลี่ยมตั้งทแยงแบบข้าวหลามตัดเป็นหลายๆ ช่อง และการทำบริเวณระเบียงมุขทางเข้าด้านหน้า (ทิศตะวันออก) เป็นทรงป้อมสี่เหลี่ยมให้ยื่นออกมาในลักษณะ ที่เป็นขานรับ จึงทำให้เห็นได้ถึงการประยุกต์และหยิบยืมรูปแบบมาบางส่วน พร้อมกันนี้ก็ยังมีรูปแบบที่นำ ลักษณะอันโดดเด่นจากศิลปะต่างๆเข้ามาผสมผสานกันให้เกิดเป็นรูปแบบใหม่ที่ต่างออกไปจนเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะในการประกอบลาย ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้ผ่านการปรับใช้รวมถึงปรับปรุงมาจนถึงสมัยสร้างงาน เช่น ในงาน ประดับที่เกี่ยวข้องกันกับพัฒนาการของศิลปะขอม ลังกา เช่นศิลปะสุโขทัย ทวารวดี อยุธยาและอยุธยาตอน ปลาย รวมถึงแบบศิลปะโกธิค ประยุกต์ศิลปะโกธิคเข้ามาผสมผสานในอาคาร ลักษณะดังกล่าวปรากฏให้เห็น อย่างชัดเจนที่ กลุ่มอาคารคณะต่างๆภายในโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย รูปแบบสุดท้ายคือพบในแบบที่ได้แสดง แบบอย่างของงานศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศิลปะสุโขทัยโดยตรง เช่น การประดับซุ้ม รวมถึงลวดลายประดับในองค์ประกอบต่างๆ และแบบที่ประยุกต์การประดับลวดลายของศิลปะสุโขทัยที่มีต้นเค้า จากศิลปะขอม เช่น ในส่วนของหางหงส์ การประดับซุ้มหน้าบ้าน การประดับเสาระเบียงขนาดใหญ่ รวมถึงการ ประดับนาคที่บันไดทางขึ้นที่คล้ายกันกับการประดับนาคในปราสาทขอม ในอาคารมหาจุฬาลงกรณ์ หรือ แม้กระทั่งการปรากฏรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดและเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมที่พบในกลุ่มอาคาร อนุสาวรีย์และพระจิตกาธาน ก็ล้วนเป็นรูปแบบที่แสดงถึงแรงบันดาลใจจากสุโขทัยอย่างเด่นชัด

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

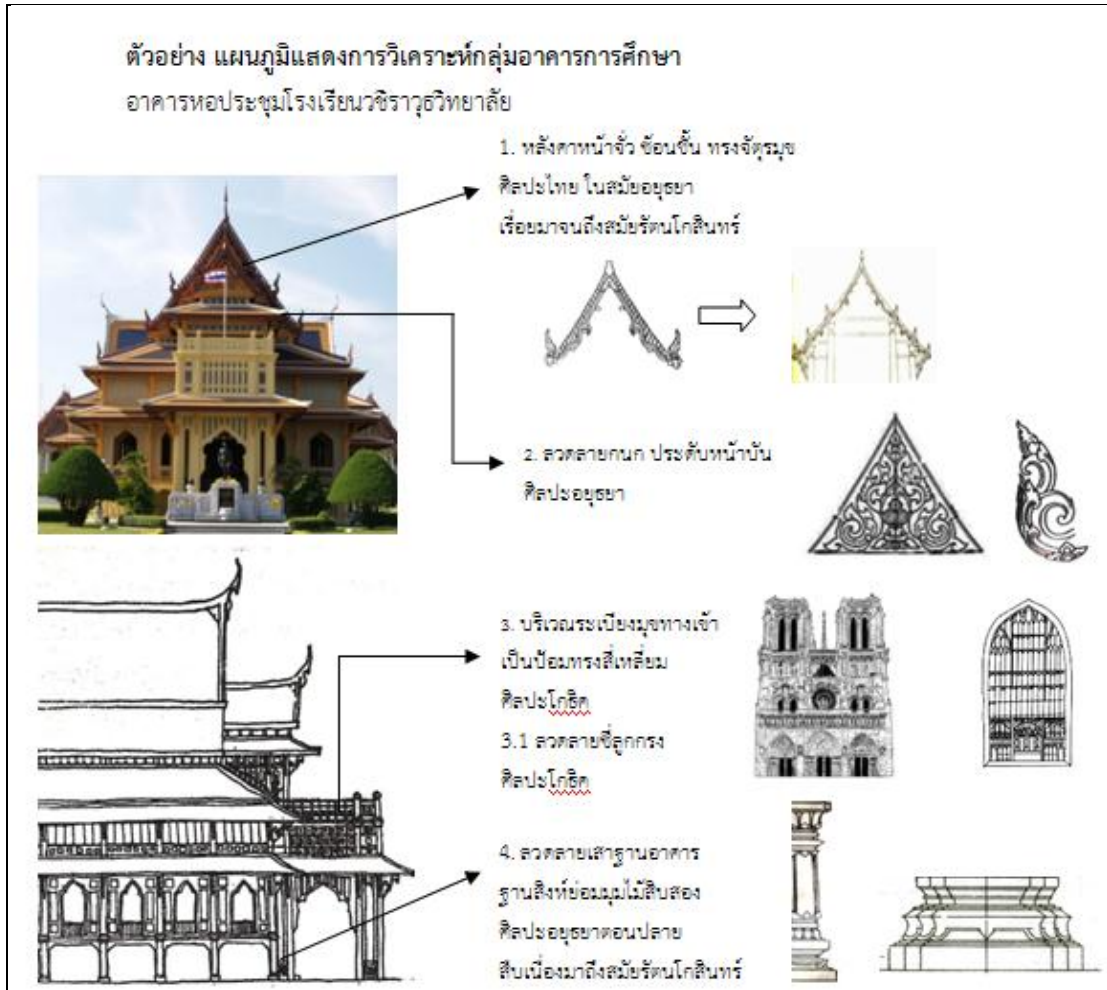
ตารางที่ 1 ตารางสรุปรูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

กรณีศึกษา: พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์							
ยุค	ผัง	รูปลักษณะ	ลวดลาย				โครงสร้าง (วัสดุ)
			เสา	ซุ้ม	หน้าบ้าน	ฐาน	
1. ศิลปะสุโขทัย				☐			
2. ศิลปะอยุธยา*	☐			☐	☐		
3. ศิลปะอยุธยาตอนปลาย			☐		☐		
4. ศิลปะรัตนโกสินทร์		☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. ศิลปะตะวันตก							☐

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม อาคารหอประชุม โรงเรียน

* หลังคาหน้าจั่วทรงไทย มีเครื่องล้อยางอันประกอบด้วยคันทวย ช่อฟ้า ไบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์ที่มีพัฒนาการมาจากศิลปะขอม โดยเป็นรูปแบบที่ได้รับมาจากศิลปะสมัยอยุธยาและยังคงทำสืบเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน, ส่วนผังผังของพระที่นั่งทั้ง 2 องค์ ที่เชื่อมต่อกันเป็นรูปตัวที (T) เป็นการวางผังตามแบบไทยโบราณราชประเพณีของการสร้างพระราชวัง ซึ่งเป็นแบบแผนมาที่พบตั้งแต่ในสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนกนกแบบลายช่อประดับหน้าบ้านสามารถเทียบเคียงได้กับศิลปะอยุธยา โดยมีต้นเค้ามาจากลายช่อดอกไม้ในศิลปะจีนก่อนมีพัฒนาการมาเป็นลายช่อขึ้น

วชิราวุธวิทยาลัย

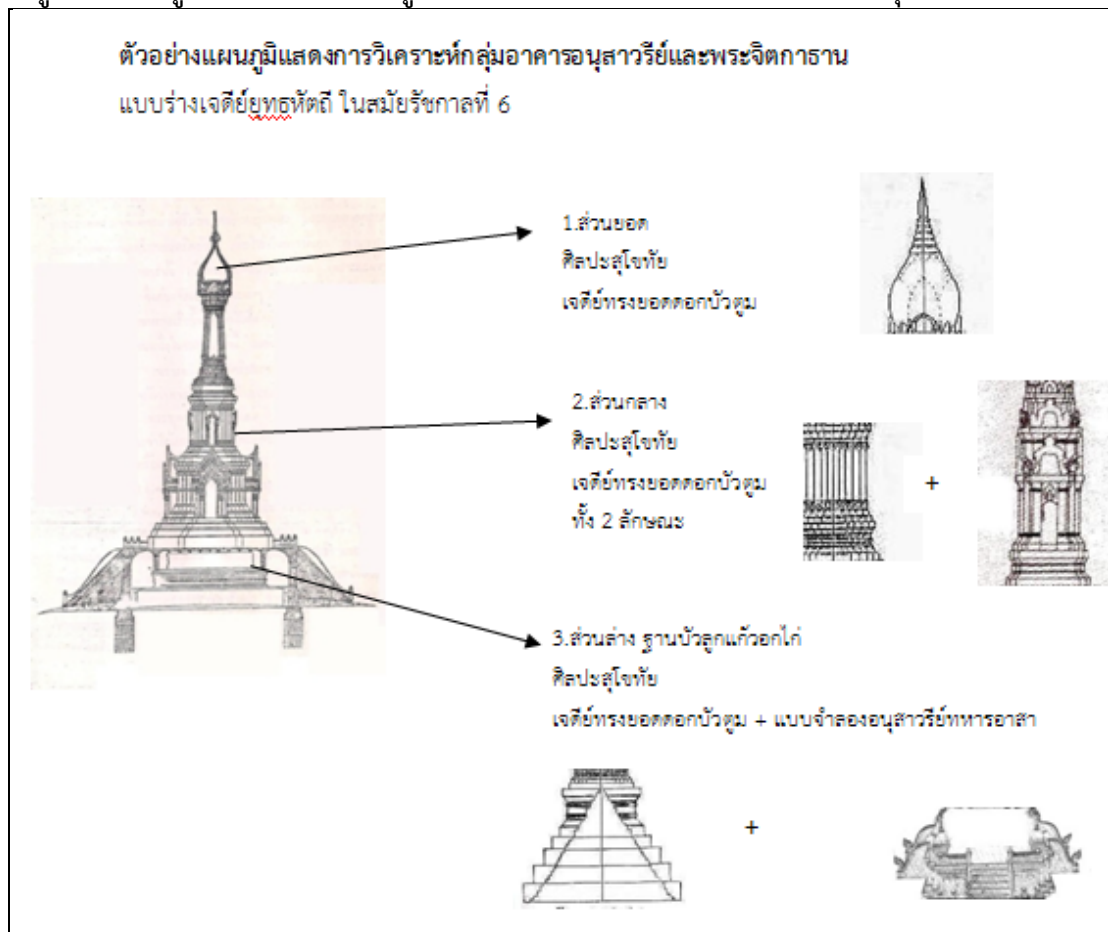

ตารางที่ 2 ตารางสรุปรูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

กรณีศึกษา : อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย							
ยุค	ผัง	รูปลักษณะ	ลวดลาย				โครงสร้าง (วัสดุ)
			เสา	ซุ้ม	หน้าบัน	ฐาน	
1. ศิลปะอยุธยา*					☐		
2. ศิลปะอยุธยาตอนปลาย			☐		☐	☐	
3. ศิลปะรัตนโกสินทร์	☐	☐	☐	☐		☐	☐
4. ศิลปะตะวันตก	☐	☐		☐			☐

* หลังคาและหน้าบัน ที่ประดับด้วยเครื่องลายทอง คือ ช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้งและหางหงส์ มีต้นเค้ามาจากศิลปะขอม และส่งอิทธิพลให้กับศิลปะในสมัยหลัง เช่น สุโขทัย และอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิแสดงการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรม แบบร่างเจดีย์พุทธหัตถ์

2. การวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมทางด้านนามธรรม

จากที่กล่าวถึงรูปแบบทางศิลปกรรมที่ปรากฏข้างต้นจะสังเกตได้ว่า นอกจากจะแสดงถึงพระราชนิยมในงานแบบไทยโบราณที่แสดงศิลปวัฒนธรรมของชาติขององค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว การออกแบบการสร้างอาคารแบบรักษาดิบบางแห่งยังได้ปรากฏระเบียบวิธีในการปรับเปลี่ยนหลักการและความเชื่อจากตะวันตก เข้ามาผสมผสานกับระบบสัญลักษณ์ของไทย เพื่อประโยชน์ในเชิงการเมืองการปกครอง ดังนี้

2.1 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (ลวดลายประดับหน้าบัน) ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการเมือง การปกครองและการทหาร

เมื่อคติแบบ“ไตรภูมิ” อันเป็นความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาและได้ถูกนำมาปรับใช้ควบคู่กันกับแนวคิดทางด้านการเมืองการปกครอง ผ่านการแสดงถึงกษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ โดยการแสดงภาพตัวแทนเป็นภาพพระอินทร์หรือพระนารายณ์ในสังคมไทยได้เสื่อมถอยลง เพราะมีการประดับลวดลายหน้าบันเป็นตราพระราชลัญจกรซึ่งเป็นตราประจำองค์ของพระมหากษัตริย์ หรือตราสัญลักษณ์ใดๆก็ตามที่สามารถสื่อถึงบุคคลผู้สร้างได้ว่าเป็นผู้ประกอบอาคารแล้ว ก็ได้ส่งผลให้หน้าบันตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมา ได้แสดงภาพความเป็นปัจเจกของบุคคล (ตัวพระมหากษัตริย์) ที่มากขึ้น³ โดยจะจำหลักลวดลายต่างๆเป็นตราพระราชลัญจกรหรือ

³ ตัวอย่างเช่น หน้าบันวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดประจำพระองค์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ได้ส่งอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน

เครื่องหมายเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครอง ที่เปรียบเสมือนการแสดงความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในอีกลักษณะ กล่าวคือ เป็นการแสดงภาพตัวแทนขององค์เทพเทวดา ต่างๆ เช่น พระอินทร์ พระนารายณ์ หรือเทพเทวดาต่างๆ เข้ามาประดับเป็นองค์ประกอบหนึ่งในอาคาร โดยแสดงภาพอันเป็นนามธรรมถึงพระอินทร์แทน หน้าบันในสมัยต่อมาจึงมักแสดงภาพในลักษณะที่แตกต่างจากเดิม ที่เป็นเพียงการแสดงภาพของกษัตริย์ในฐานะของสมมุติเทพแต่ไม่สามารถเข้าถึงตัวตนของกษัตริย์ได้

ปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นเหตุผลที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกที่จะนำแนวคิดและความเชื่อรวมถึงการแสดงสัญลักษณ์ตามแบบตะวันตก คือ แนวคิดเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of Kings)⁴ ที่กล่าวว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับที่ทรงมอบอำนาจทางธรรมให้แก่สถาบันศาสนา เข้ามาผสมผสานกับระบบสัญลักษณ์ดั้งเดิมของไทย เช่น การแสดงภาพพระอินทร์ หรือการแสดงตราสัญลักษณ์สำคัญของประเทศไทยที่ใช้ประดับในเอกสารสำคัญของแผ่นดิน นอกจากนี้ก็ยังทรงนำสัญลักษณ์ “คทา” ในลักษณะของคทาจอมพล⁵ ซึ่งเป็นเครื่องหมายในเชิงอำนาจทางการทหารซึ่งเกิดขึ้นโดยชาติยุโรป เข้ามาปรับใช้ในระบอบการปกครองของสยามไทยด้วย⁶

สิ่งเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเน้นการแสดงฐานะความเป็นกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการแสดงฐานะความเป็นกษัตริย์ผู้มีเดชาภาพในด้านการทหารรวมถึงมีพระเกียรติยศเป็นที่ยอมรับในสังคมนานาชาติให้เป็นที่ปรากฏโดยทั่วกัน ซึ่งก็เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกันกับที่กษัตริย์ในอดีตแสดงตัวตนในฐานะราชาผู้มีอำนาจและบารมีเหนือราชาทั้งหลายในจักรวาลตามคติแบบไตรภูมิ เพื่อประโยชน์แก่

⁴ เป็นหลักความเชื่อทางการเมืองและทางศาสนาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจใดภายในโลกวิสัย เพราะทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจของประชาชน ขุนนาง หรือสถาบันใดใดทั้งสิ้น หลักความเชื่ออันนี้เป็นนัยว่า ความพยายามในการโค่นล้มราชบัลลังก์หรือความพยายามในการจำกัดสิทธิของพระมหากษัตริย์เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และเป็นการขัดต่อพระประสงค์ของพระเจ้า มีผลด้านการเมืองคือทำให้ประชาชนเข้าใจว่าผู้ที่ยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นการกระทำที่ผิดเป็นพวกนอกเรียด, **เทวสิทธิราชย์**, เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557, เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

⁵ ในสมัยโบราณ “คทา” เป็นเครื่องหมายเพื่อประดับเกียรติยศหรือบอกตำแหน่งของบุคคลนั้นๆ เริ่มปรากฏการใช้ในประเทศต่างๆแถบเมดิเตอร์เรเนียนทั้งในวงการทหาร พลเรือน และศาสนา ส่วนในประเทศไทยปรากฏพระคทาจอมพลองค์แรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกองทัพบกได้สร้างขึ้นทูลเกล้าถวายพระองค์ใน พระราชพิธีทวิธาภิเศก ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อปีเถาะ วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2446 หลังจากที่มีการปรับปรุงกิจการกองทัพบกของประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศแล้ว และในสมัยต่อมากองทัพบกก็ได้ทูลเกล้าถวายคทาจอมพลแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พร้อมกับเครื่องยศจอมพลทหารบกเมื่อปีจอ วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2453 เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติยศอันสูงสุดในกองทัพบกและยังเป็นตัวแทนแห่งเดชาภาพในการทหารของพระองค์อีกด้วย ส่วนคทาจอมพลรุ่นที่สามนั้นพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานแบบขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ต่อมาถึงปัจจุบันนี้, **คทาและคทาจอมพล**, เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557, เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

⁶ เพราะจะสังเกตได้ว่า ความเป็นทหารเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญสำหรับรัชกาลที่ 6 จึงทรงเน้นเรื่องความเป็นทหารนักรบและวีรบุรุษผู้กล้าหาญไว้อย่างมากมาย ทั้งในงานพระราชนิพนธ์ พระราชดำรัสรวมถึงพระบรมราโชวาทต่างๆ โดยมักทรงยกตัวอย่างถึงพระร่วง พระนเรศวร ฯลฯ เพื่อให้เป็นตัวแทนแนวคิดอันเป็นนามธรรมให้เกิดผลเป็นรูปธรรมขึ้น นอกจากนี้ยังทรงแสวงหาความเป็นผู้นำทางด้านทหารผ่านกองทัพเสือป่าและกองทัพบกสยาม โดยการนำทหารออกซ้อมรบในระดับนานาชาติ รวมถึงนำทหารออกไปรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งพระองค์ก็ยังทรงเป็นผู้พระราชทานธงชัยเฉลิมพลด้วยตนเองทั้งไปและกลับด้วย พร้อมกันนี้ยังทรงมีความภาคภูมิใจในยศทหารเป็นอย่างยิ่งเมื่อกองทัพอังกฤษทำการถวายพระเกียรติโดยการมอบยศนายพลเอกพิเศษให้กับพระองค์ ถึงกับมีการกล่าวถึงหลายครั้งในพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ถึงพระสหายชาวอังกฤษว่า ทรงเป็นนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพอังกฤษบนบัลลังก์สยาม

พระองค์ในฐานะของกษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อพิจารณาการประดับลวดลายหน้าบันของอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ในบางแห่งและบางอาคารแล้ว จะเห็นได้ว่า เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์ โดยการแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้ง 2 รูปแบบ กล่าวคือ ทั้งในรูปแบบที่แสดงภาพองค์เทพต่างๆ ซึ่งปรากฏที่หน้าบันพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ และในรูปแบบที่แสดงสัญลักษณ์หรือภาพตัวแทนของความเป็นองค์พระมหากษัตริย์ที่เด่นชัดยิ่งขึ้น จากการเปรียบเทียบแสดงองค์พระมหากษัตริย์ เป็นตราพระราชลัญจกร ฯลฯ เช่นที่หน้าบันที่พระที่นั่งวัชรรมยา ภายในเขตพระราชวังสนามจันทร์ และที่หน้าบันอาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ภาพที่ 4 หน้าบันทางทิศเหนือพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

ภาพที่ 5 หน้าบันทิศตะวันออก (ซ้าย) หน้าบันมุขเด็จ ทางด้านทิศใต้ (ขวา) พระที่นั่งวัชรรมยา
ที่มา : มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). พระราชวังสนามจันทร์ และเสื่อกำกับการรักษาความมั่นคง
ของชาติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 6 หน้าบันทิศตะวันออก อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ภาพที่ 7 ภาพลายเส้นแสดงรายละเอียดของหน้าบันทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศใต้ของ อาคารหอประชุม โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ที่มา : วรชาติ มีชูบท. “ศิลปสถาปัตยกรรมในวชิราวุธวิทยาลัย.” วชิราวุธานุสรณ์สาร 17, 2 (6 เมษายน 41)

ลักษณะที่ปรากฏทั้งหมด จึงแสดงให้เห็นถึงความพยายามผสมผสานแนวความคิดต่างๆ แม้กระทั่งการผูกโยงแนวคิดและความเชื่อของตะวันตก เช่น ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” รวมถึงสัญลักษณ์ “คทา” มาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนการให้เหตุผลของเอกลักษณ์ต่อการปกครองของพระองค์ทั้งในด้านการเมือง ทางด้านศาสนาและทางการทหาร เนื่องจากหากมองในมุมมองทางการเมืองการปกครองแล้วก็จะพบว่า ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสังคมไทยสมัยนั้น เริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์เพิ่มมากขึ้น จนเกิดเป็นความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดการปกครองที่อำนาจของกษัตริย์อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแทน ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการแสดงความชอบธรรมในฐานะความเป็นกษัตริย์ของพระองค์ รวมถึงเพื่อประโยชน์ในการควบคุมและเข้าถึงกลุ่มบุคคลต่างๆ ให้มีมากขึ้นด้วยแล้ว พระองค์จึงอาจเกิดความคิดที่จะนำเอาแนวทางดังกล่าวเข้ามาปรับใช้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมขึ้น จึงได้สร้างอาคารที่ฟื้นฟูรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมไทยโบราณขึ้นมาอีกครั้ง พร้อมทั้งยังแฝงความหมายต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสะท้อนให้เห็นถึงระเบียบวิธีการคิดแบบเน้นความศักดิ์สิทธิ์ทางอำนาจของพระมหากษัตริย์ในเชิงการเมืองการปกครองและการทหาร

แนวคิดที่เกิดขึ้นจึงอาจเป็นแนวคิดที่ได้เปลี่ยนแปลง และเกิดการผสมผสานโดยถูกนำมาฟื้นฟูขึ้นใหม่ เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะแม้กระทั่งในเรื่องของรูปแบบทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของอาคาร ก็ล้วนเป็นรูปแบบที่ถูกฟื้นฟูขึ้นโดยผ่านการปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องกันกับความเป็นไปและทัศนคติ รวมถึงอุดมคติในสังคมแล้วทั้งสิ้น ซึ่งก็จะเห็นได้ว่าทั้งหมดนี้มีขึ้นเพราะทรงต้องการแสดงความเป็นมาของชาติไทย เพื่อจุดประสงค์ให้เกิดความมั่นคงในฐานะของความเป็นกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระองค์เป็นสำคัญ

หากมองถึงผลของการดำเนินพระบรมราชาบายชาตินิยม โดยการเน้นถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เพื่อคงรูปแบบของ “ความเป็นไทย” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในส่วนองงานศิลปสถาปัตยกรรมทั้งทางด้านรูปธรรมและนามธรรมแล้ว ถือว่าค่อนข้างประสบความสำเร็จ เพราะนอกจากอาคารที่สร้างขึ้นในรัชสมัยนี้ จะมีประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นของสังคมแล้ว ยัง

แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์หรือเป้าหมายแฝงของพระองค์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้อย่างชัดเจนอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองพระราชดำริของพระองค์โดยตรง เช่น ในกลุ่มอาคารการศึกษาต่างๆ ก็ยังสัมผัสได้ถึงพระราชดำริ “รักชาติ” ที่ทรงต้องการถ่ายทอดให้เยาวชนรุ่นหลังได้ซึมซับความเป็นไทยผ่านการเผยแพร่รูปลักษณะอันงดงามของศิลปะไทยไปพร้อมๆกัน แม้ว่าอาคารที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างและปรากฏความหลากหลายทางศิลปะ แต่ภาพพจน์ที่เกิดขึ้นก็ได้ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในประเทศไทยสมัยต่อมาด้วย

แม้ว่ารูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากการกลับขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งของจอมพล ป.พิบูลย์สงครามในปี พ.ศ. 2491 จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยมีแนวโน้มที่จะหันกลับเข้ามานิยมรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโบราณ และสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไทยอันเป็นประเทศที่มีความเจริญมาอย่างยาวนานไม่แพ้اناประเทศในลักษณะเช่นเดียวกัน แต่กลับแสดงให้เห็นว่าเป็นรูปแบบที่ไม่ได้สืบทอดลักษณะงานสถาปัตยกรรมแบบโบราณดั้งเดิมของไทยเท่าที่ควร ดังนั้น ความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีความแตกต่างจากในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่จะเน้นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบไทยโบราณ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย และสะท้อนถึงวัฒนธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติ แต่แม้จะเป็นเช่นนั้นก็ยังกล่าวได้ว่ารูปแบบงานสถาปัตยกรรมแบบรักชาติในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งอิทธิพลทางด้านแนวคิด และการออกแบบให้กับงานสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ในช่วงหลังไม่น้อยแม้จะมีความแตกต่างกันก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่องานสถาปัตยกรรมแบบรักชาติในรัชสมัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะเพียงระยะช่วงสมัยรัชกาลเดียว ทั้งยังเป็นการศึกษาแต่รูปแบบและลวดลายที่ประดับในอาคารแบบรักชาติ ตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพียงกลุ่มเดียว แนวพระราชดำริหรือปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบอาคารจึงเป็นเพียงความเคลื่อนไหวเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นหากต้องการที่จะเห็นถึงพระราชดำริของพระองค์ต่อการเกิดขึ้นของงานสถาปัตยกรรมให้ชัดเจนขึ้น ผู้ศึกษาเห็นว่าควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

ดังจะเห็นได้ว่า ชาตินิยมแบบชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ของรัชกาลที่ 6 มีอิทธิพลฝังลึกมากในสังคมไทยแม้กระทั่งในเวลานี้ก็ตาม แต่รูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมแบบรักชาติในรัชสมัยของพระองค์กลับมีการสร้างขึ้นเป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับรูปแบบอื่นๆ แต่การเกิดขึ้นของรูปแบบดังกล่าวกลับได้รับการฟื้นฟูอย่างมากในสมัยต่อมา คือ ชาตินิยมทหารในทศวรรษที่ 2490 ทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมและวรรณกรรมปลุกใจต่างๆ การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไปว่า ชาตินิยมทั้ง 2 สมัยนี้มีความเชื่อมโยงและมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาติตรี ประภิตนนทการ. การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม .

กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

แถมสุข นุ่มนนท์. การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย.” ศิลปวัฒนธรรม 15, 3 (มกราคม 2537).

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตुरายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้า ชัชชวลิต เกษมสันต์ วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2517.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2517.

วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2545.

สมชาติ จิ่งสิริอาร์ักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ : คณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

สายชล สัตยานุรักษ์. ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตร

วาทการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์. กบฏ ร.ศ. 130. พระนคร: โรงพิมพ์คัมภีร์, 2519.

อัจฉราพร กมฺพิสมัย .กบฏ ร.ศ. 130: กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่ .กรุงเทพฯ : อมรินทร์

พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542.

ภาษาต่างประเทศ

Chula Chakrabongse, *Lords of life*, 2ed. (London: Alvin Redman, 1967).